

ANONİM ORTAKLIKLARDA YENİDEN DEĞERLEME SURETİYLE ESAS SERMAYE ARTIRIMI

Yrd. Doç. Dr. Ömer ÖZKAN*

GİRİŞ

İnceleme konumuz, anonim ortaklıklarda iç kaynaklardan esas sermaye artırımını türlerinden birini teşkil eden "*yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımı*"na ilişkindir.

Ülkemizin içinde bulunduğu kronikleşmiş yüksek enflasyon ve peş peşe gelen devalüasyonların sonucu olarak Türk Lirasının günden güne değer kaybı ile karşı karşıya kalmış olması ekonomik hayatımızı olumsuz yönde etkilemiştir. Milli paramızın satın alma gücünün bu kadar hızlı bir şekilde zayıflaması, işletmelerdeki bilanço kalemlerinin aktüel değerlerle, sabit kalan muhasebe değerleri arasında büyük farklar doğmasına neden olmuştur. Bu farklar şirket bilançolarını çarpıtmış, farazi - zahiri yani gerçek olmayan- kârlara ve bu farazi kârlar matrahından vergiler ödenmesi ile şirketlerde sermaye kaymasına/aşınmasına sebep olmuştur¹.

İşte, Milli Paramızın aşırı surette değer kaybetmesi ve anonim ortaklıkların, bilançolarındaki yatırım malvarlığı değerlerinin gerçeği yansıtmayan oranda anlamsız ve küçük kalması nedeniyle meydana gelen sakıncaları gidermek ve bilançolardaki gerçekliği sağlamak amacıyla, ilk önce 213 Sayılı Kanun ile VUK.'nunda 1963 yılında yapılan revize ile² "yeniden değerlendirme" kavramı hukukumuzda girmişse de bu kuruma ancak 1983 yılında çıkarılan 2791 Sayılı Kanun ile işlerlik kazandırılabilmiştir³.

* Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ticaret Hukuku Öğretim Üyesi

¹ Domaniç, Hayri, Anonim Şirketler Hukuku ve Uygulaması, TTK. Şerhi II, İstanbul 1988, sh.1003-1004; Karayalçın, Yaşar, Yeniden Değerleme, Prof. Fadıl H. Sur'un Hatırasına Düzenlenen Konferans, Ankara 1983, sh. 31; Yurtman (Demir), Nevin, Anonim Ortaklıklar ve Vergi Hukuku Yönünden İç Kaynaklardan Sermaye Artırımı, sh.63; Pulaşlı, Hasan, Şirketler Hukuku, 2. Baskı, Konya 1995, sh.449-450; Kaneti, Selim, Vergi Hukuku, İstanbul 1987, sh.181.

² 4/1/1963 T. ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesi Hakkında Kanun, bkz. RG., 28/2/1963, S. 11343.

³ 4/1/1963 T. ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu ile 21/2/1963 T., ve 210 Sayılı Değerli Kağıtlar Kanunu'nunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, bkz. RG., 22/1/1983, S.17936. Ayrıca bkz. Maliye Bakanlığı'nın VUK. Genel Tebliği, 15/3/1983, No: 151, No:17933.

Yeniden değerlendirme kavramı, ilk defa yer aldığı VUK.'nun geçici 11. maddesi ile ayrıntılı olarak düzenlenmemiştir. Yeniden değerlendirme işleminin ne zaman yapılması gerektiği ile değerlemede dikkate alınacak hususların Maliye Bakanlığı tarafından tespit ve ilân edileceği bu kanunda hükme bağlanmış olmasına karşın, söz konusu Bakanlık bu görev ve yetkisini yirmi yıl süreyle yerine getirmemiştir⁴.

Yeniden değerlendirme ile getirilen hükümlerin en önemli özelliği, işletmelerin bazı istisnalar haricinde, yeniden değerlendirme yapıp yapmamalarını, söz konusu işletmelerin ihtiyarına bağlı tutmuş olmasıdır. Gerçekten de, prensip itibariyle bir anonim ortaklığın, yeniden değerlendirme yapıp yapmaması, yaparsa bu şekilde oluşan tutarı özel bir fonda tutması ya da sermayeye eklemesi kendi ihtiyarındadır⁵. Bununla birlikte, 1982 yılı itibariyle sermaye artırımında bulunmuş anonim ortaklıklar bu şekilde oluşturdukları fonlarını sermayelerine aktarmakla mükellef tutulmuşlardır⁶.

Ayrıca, 2791 sayılı Kanun'un 14. maddesi ile İktisadi Devlet Teşekkülleri için de yeniden değerlendirme yapımları ve bunun neticesinde oluşacak değer artışlarını esas sermayelerine eklemeleri zorunluluğu getirilmiştir⁷.

Yeniden değerlendirme ile ilgili VUK.'nun geçici 11. maddesi 1984 yılında değiştirilmek suretiyle yeniden değerlendirme işlemi her yıl yapılabilir hale getirildi ve 1987 yılında yapılan revize ile de VUK.'nun mükerrer 298. maddesine devamlı hüküm niteliğinde yerleşmiş oldu⁸. Bu son değişiklikte, amortisman tabii varlıkların katsayılarla çarpılma sistemi, yerini bu değerlerin Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından ilân edilecek oranlarla çarpılmaları usulüne bırakmıştır. Bu oran, yeniden değerlendirme yapılacak yılın Ekim ayında ve Ekim ayı da dahil olmak üzere, bir önceki yılın aynı dönemine göre DİE.'nin Toptan Eşya Fiyatları Genel Endeksinde oluşan ortalama fiyat artış oranıdır. Bu oran, Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından her yıl Aralık ayı içerisinde Resmi Gazetede ilan edilir⁹. Her yıla ait yeniden değerlendirme oranı

⁴ Karayalçın, Yaşar, Muhasebe Hukuku, Ankara, 1988, sh.196.

⁵ İmregün, Oğuz, Anonim Ortaklıklar, İstanbul 1989, sh.449. Yargıtay da bir kararında, VUK.'nun geçici 11. (mük. m.298) maddesine göre yeniden değerlendirme fonu tahsisinin ve bu fonda gösterilen değer artışının sermayeye eklenmesi mecburiyeti bulunmadığına işaret etmiştir. (Y. 11. HD. 1/4/1988 T., E.1988/1541, K.1988/1954 sayılı kararı, bkz., Yurtman (Demir), sh.68, dn.98).

⁶ İmregün, sh.449; Tekil, Fahiman, Şirketler Hukuku, İstanbul 1993, 256; Domaniç, sh.954 vd.; Tekinalp, Ünal, (Poroy, Reha/Çamoğlu, Ersin), Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, 7. Bası, İstanbul 1997, sh.708; Pulaşlı, sh.450; Tekil, Fahiman, Anonim Şirketler Hukuku, İstanbul 1998, sh.356.

⁷ Berzek (Durak), Ayşe Nur, Anonim Ortaklıkta İç Kaynaklardan Esas Sermaye Artırımı, İstanbul 1990, sh.43; Tekil, Şirketler, sh.256.

⁸ Bkz. 1984 yılında 3094 Sayılı Kanun, RG., 12/12/1984, mük. S., 18603, 1987 yılında 3332 Sayılı Kanun, RG., 31/3/1987, mük., S., 19417.

⁹ Maliye ve Ticaret Bakanlıkları'nın müşterek tebliği m. 2, bkz. RG., 15/3/1983, No:17988.

sadece o yıla ait değerlemede dikkate alınabilir. Yeniden değerlendirme işleminin herhangi bir yıl içinde yapılmamasından veya değerlendirme oranının düşük uygulanmasından dolayı sonraki yıllarda geçmiş dönemlere ilişkin yeniden değerlendirme işlemi yapılamaz¹⁰.

Belirtmek gerekir ki, vergi düzenlemelerinde yer almış bulunmalarına ve yalnızca bir değerlendirme usulü olarak görülmelerine karşın, yeniden değerlemeye ilişkin düzenlemeler maddi hukuka, yani ortaklıklar hukukuna ilişkin kurallardır¹¹. Zira, yeniden değerlendirme işlemi yapılmak suretiyle bulunacak fon ya ortaklık bilançosunun pasifinde bir özkaynak kalemi olarak durur veya sermayeye ilâve edilir. Fonun sermayeye eklenmesi ve karşılığında *gartis* (bedelsiz) paylar ihraç edilmesi, ileride göreceğimiz gibi sermaye artırımını kuralları çerçevesinde gerçekleştirilir¹². Bu itibarla biz de, anonim şirketlerde yeniden değerlendirme suretiyle yapılan esas sermaye artırımını özellikle anonim şirketler hukuku açısından ele aldık.

§ 1- KAVRAM YENİDEN DEĞERLEME FONUNUN HUKUKİ NİTELİĞİ ve FONUN ESAS SERMAYE ARTIRIMINDA KULLANILMASI

I. Kavram

Yeniden değerlendirme, esas itibarıyla anonim ortaklığın mal varlığındaki gizli değerlerin tamamen veya belirli bir oranda bilançonun **pasifinde** rakamsal olarak ayrı bir kalem halinde gösterilmesidir¹. Diğer bir anlatımla yeniden değerlendirme, şirketin aktifinde bulunan amortismanı tabi sabit kıymetlerin kaydı değerlerinin, enflasyon, devalüasyon veya başkaca sosyo-ekonomik nedenlerle farklılaşan reel değerlerine denkleştirilmesi işlemidir. Sabit değerlerin henüz itfa edilmemiş kısımlarına uygulanan yeniden değerlendirme kat sayısı, eski tarihe gidildikçe büyür, buna karşılık sabit kıymetin itfa edilmemiş bölümü küçülür². Bu şekilde de yeniden değerlendirme ile, anonim ortaklıktaki eski ve yeni sabit kıymetler arasındaki değer artış farkı azalır.

Bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında tutulan bu değer artışları TTK. m.422 anlamında ödenmiş sermaye, Bank. K. uygulamasında ise ihtiyat sayılır³.

¹⁰ Yurtman, sh.65, dn.81.

¹¹ Tekinalp, Ünal, Bedelsiz Paylara Hak Kazanma Sorunu, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Ankara 1989, sh. 132; Tekinalp, Ünal, (Poroy, Reha/Çamoğlu, Ersin), sh.709; Yurtman (Demir), sh.65; Pulaşlı, sh.450.

¹² Tekinalp, (Poroy/Çamoğlu), sh.709.

¹ Berzek (Durak), sh. 42; Karayalçın, Yaşar, Yeniden Değerleme Fonu-Esas Sermaye Artırımı, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu VI, Ankara 1989, sh. 147; Karayalçın, Muhasebe, sh.196; Tekil, Anonim Şirketler, sh.356; Tekil, Şirketler, sh.256;

² Şirin, Şerafettin, Ticaret Hukukunda Şirketler ve Özel Statülü Kurumlar, İstanbul 1992, sh.86.

³ Yurtman (Demir), sh.65.

II. Yeniden Değerleme Fonunun Hukuki Niteliği

Yeniden değerlendirme ile elde edilen fon, Ticaret Hukuku açısından *yedek akçe* niteliğini hâizdir⁴. Fon, esas itibariyle diğer yedek akçeler gibi esas sermayeyi aşan net malvarlığı olup ortaklığın kendi kaynaklarının ve kıymetlerinin yeniden değerlendirilmesi ile meydana gelmektedir⁵. Zira, yedek akçelerde olduğu gibi, takas muamelesi ile esas sermayeye aktarılabilir ve bir bilanço kalemi olarak görülebilir. Bunun sonucu olarak, yeniden değerlendirme fonunun esas sermayeye eklenmesi suretiyle yapılan artırım nakit sermaye karşılığı yapılmış sayılmalıdır⁶. Bu itibarla, yeniden değerlendirme fonundan yapılan esas sermaye artırımını sonucu *gratis* (bedelsiz) paylar verilmesi halinde bu paylar ayın karşılığı verilmiş sayılamayacağından dolayı kanımızca TTK. m. 404 hükmü gereği devir yasağına tabi olmamalıdır. Ancak, **Domaniç** bu konuda aksi fikirdedir. Yazar'a göre, "*fondan oluşan sermaye karşılığı hisseler ayın sermayeli hisse sayılır ve TTK. m.404 gereğince, sermaye artırımının tescilinden itibaren iki yıl devredilemez*"⁷.

Diğer yandan, yeniden değerlendirme işlemi yapılmadan evvel de şirketin mal varlığı var olmakla beraber, bilançoda ayrı bir kalem halinde görünmemesi nedeniyle *gizli yedek akçe* durumunda olan kıymetler, değerlendirme işlemi neticesinde *açık yedek akçe* haline dönüşür⁸. Nitekim, VUK. mük. m. 298 b.6, yukarıda ifade edildiği gibi, bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında tutulan değer artışlarının, yani yeniden değerlendirme değer artış fonunun, Bank. K.'nun tatbikinde yedek akçe olarak kabul edileceğini hükme bağlamaktadır. Bu madde yeniden değerlendirme değer artış fonunun, VUK.'unda yedek akçe olarak nitelendirildiğini göstermektedir.

Yeniden değerlendirme işlemi ile gizli yedek akçelerin açık yedek akçe haline getirildikten sonra esas sermayeye eklenmesi suretiyle gerçekleştirilen sermaye artırımını hukuken iç kaynaklardan esas sermaye artırımını olarak nitelendirmek gerekir⁹.

⁴ Domaniç, sh.1015; Tekil, Şirketler, sh.256; Tekil, Anonim Şirketler, sh.356.

⁵ Karayalçın, Muhasebe, sh.196; Karayalçın I, sh.155; Yurtman (Demir), sh.65.

⁶ Berzek (Durak), sh.46.

⁷ Domaniç, sh.1008.

⁸ Tarakçı, H., Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükellefleri Açısından Değer Artış Fonu'nun Mahiyeti, Vergi Dünyası, S. 93, Mayıs 1989, sh.49 vd.; Özses, Ü., İşletmelerde Öz kaynağın Saptanmasında "Yeniden Değerleme Fonu", Vergi Dünyası, S. 100, Aralık 1989, sh.51 vd..

⁹ Moroğlu, Erdoğan, Esas Sermaye Artırımı, İstanbul 1972, sh. 21,141; Berzek (Durak), sh.46; Yurtman (Demir), sh.66; Yıldız, Şükrü, Anonim Ortaklıkta Yeni Pay Alma Hakkı, İstanbul 1996, sh.199; Ülgen, Hüseyin, Anonim Ortaklıklarda Yeniden Değerleme Fonunun Sermayeye Eklenmesi Suretiyle Sermaye Artırımında Bedelsiz Paylar Kimlere Tahsis Olmak Gerekir? İktisat Maliye Dergisi, C. XXXI, S.9, (1984-1985), sh.363; Domaniç, sh.983.

Ülgen, yeniden değerlendirme fonunun esas sermayeye eklenmesi işlemini, hukuki açıdan anonim ortaklığın "*kendi araçlarından*" sermaye artırımını olarak nitelendirilmesi gerektiği düşüncesindedir¹⁰.

Domaniç, yeniden değerlendirme değer artış fonunu sermayeye eklemenin Ticaret Hukuku bakımından iç kaynaklardan sermaye artırımını, fonun ise yedek akçe niteliğini hâiz olduğunu ifade etmektedir¹¹.

Karayalçın da, yeniden değerlendirme işleminin Ticaret Hukuku açısından iç kaynaklardan esas sermaye artırımını olduğunu belirtmiş ve bu fonun da bilançoya yansıtılması ile oluşan artışın bir nevi yedek akçe olduğunu kabul etmiştir¹².

Erimez ise, Türk Vergi Hukukunda VUK.'nun geçici 11. maddesinin (mük. m.298) revize edilmesi ile, sabit değerlerin yeniden değerlendirilmesine ve bu işlemin neticesinde oluşan değer artışının yedek akçe olarak kabul edilmesine imkan tanıdığını ifade ettikten sonra, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen artışlar sebebiyle, işletmenin varlıklarında ortaya çıkan görünürdeki değer artışlarını yansıtan bilanço kalemlerini gerçek bir yedek akçe olarak kabul ve bu şekilde düşünmenin mümkün olmadığını beyan etmiştir¹³.

III. Yeniden Değerleme Fonunun Sermaye Artırımında Kullanılması

A. Genel Olarak

Yeniden değerlendirme yedek akçesi ancak, değerlendirme işlemi yapılmasıyla doğan değer artışının bilançonun pasifinde özel bir hesaba alınmasını müteakiben esas sermaye artırımında kullanılabilir. Yani, değerlendirme işleminden önce gizli yedek akçe niteliğinde bulunan değerlemeye tabi varlıklar yeniden değerlendirme işleminden ve özel hesaba alındıktan sonra açık yedek akçe haline gelir ve esas sermayeye eklenirler.

Yeniden değerlendirme yedek akçesinden sermaye artırımına hâkim olan genel prensipler VUK. mük. m.298 ile hükme bağlanmıştır. Daha ayrıntıya giren usul ve esaslar ise 15 Mart 1983 T., 151 sıra numaralı VUK. genel tebliği ile düzenlenmiştir.

Bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri - bu mükelleflere kolektif, adi komandit ve adi şirketler dahil, imtiyazlı şirketler hariçtir-yeniden değerlendirme yapabildikleri halde, yalnızca kurumlar vergisi mükellefi olanlar yeniden değerlendirme ile elde ettikleri bu fonu esas sermayelerine ekleyebilirler. Diğerleri

¹⁰ Ülgen, sh.362.

¹¹ Domaniç, sh.1015.

¹² Karayalçın I, sh. 180; Karayalçın II, sh. 31 vd.; Karayalçın, Muhasebe, sh.196. Aynı yönde, bkz. Berzek (Durak), sh.46.

¹³ Erimez, R., Şirketlerde Kâr Dağıtımını Yedek Akçeler ve Vergileme, İstanbul 1985, sh.295.

ise, vergi istisnalarından faydalanmalarına karşın, yeniden değerlendirme yaptıkları takdirde, bilançolarını günün rayiç değerlerine yaklaşmasını temin etmiş olurlar¹⁴.

B. Banka Anonim Ortaklıklarında

Bilindiği üzere Türk Hukuk Sisteminde bankalar ancak anonim ortaklık şeklinde tesis edilebilirler¹⁵. VUK. mük. m.298/b.5 de, bankaların yeniden değerlendirme yedek akçesinden sermaye artırımını yapmalarını bazı özel şartlara tabi tutmuştur. Şöyle ki;

i. Nakit karşılığı pay senedi ihraç etmek suretiyle sermaye artırımına gitmeliler,

ii. Bu surette yapılacak sermaye artırımında taahhüt edilen pay bedellerini ödemeliler. Yani, bankalar yeniden değerlendirme sonucunda oluşacak değer artış fonlarını kısmen ya da tamamen sermayelerine eklemek istiyorlarsa bunun için yapılacak değer artışı kadar nakit karşılığı esas sermayelerini de artırmakla yükümlüdürler¹⁶.

Örneğin; tamamı ödenmiş esas sermayesi 100 milyar TL. olan (A) bankasında yapılan yeniden değerlendirme işlemi neticesinde 80 milyar TL.'lık değer artışı olduğunun tespit edilmiş olduğunu varsayalım. Örneğimizdeki (A) bankası, değer artış fonunun 40 milyar TL. tutarındaki kısmını 1999 yılında sermayesine eklemeyi kabul etmiş olsun. Yukarıdaki açıklamalarımız ışığında (A) bankası yeniden değerlemeye bağlı değer artışı şu şekilde esas sermayesine ekleyebilecektir:

Örneğimizdeki (A) bankası 80 milyar TL.'lık değer artışının sadece 40 milyar TL.'lık kısmını 1999 yılı içerisinde sermayesine eklemeyi benimsediğinden dolayı, 40 milyar TL.'lık değer artışının yanı sıra, ayrıca 40 milyar TL.'lık da nakit sermaye artırımında bulunmaya yükümlü tutulduğu için bankanın 100 milyar olan esas sermayesi (100 milyar + 40 milyar + 40 milyar =) 180 milyar TL.'na ulaşacaktır.

iii. Örneğimizden de anlaşılacağı üzere bankalar, her yıl sermayeye ekleyebilecekleri yeniden değerlendirme değer artış fonunun, taahhüt edilen pay bedellerinin ödenen kısmına düşen miktarı aşmaması şartıyla yeniden değerlendirme fonlarını esas sermayelerine ilâve edebilirler¹⁷.

Maliye ve Ticaret Bakanlıklarının 15/3/1983 tarihinde Resmi Gazete'de yayımladıkları müşterek tebliğin 7. maddesinde bankaların, yaptıkları yeniden değerlendirme işlemi neticesinde oluşan değer artış fonlarını, bu tebliğ ile hükme bağlanan

¹⁴ Yurtman (Demir), sh.67-68.

¹⁵ Bak. Bankalar Hakkında KHK., Karar Sayısı 70, RG., T. 22/7/1983, S. 18112 (mük).

¹⁶ Hayrioğlu, Sonay, Yeniden Değerleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, sh.44.

¹⁷ Yurtman (Demir), sh.69; Berzek (Durak), sh.45.

usûl ve esaslar ile, Bank. K.'nun sermaye artırımına ilişkin hükümlerine uygun olarak ve VUK.'nun geçici 11. maddesinin 5. bendi (mük. m. 298/b.5) çerçevesinde sermayelerine ekleyebilecekleri ifade edilmektedir. Bu itibarla, bankalar için bu konuda başkaca ek şart koşulmamaktadır. Bundan başka bankalar için de yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımını yoluna gitmeleri ihtiyaridir¹⁸.

C. Halka Açık Anonim Ortaklıklarda

Halka açık anonim ortaklıklarının kayıtlı sermaye ve esas sermaye sisteminde sermaye artırımlarında yerine getirmeleri gereken esaslar SPK.'nun Seri 1, 13 no.'lu tebliğinde hükme bağlanmıştır¹⁹. Tebliğ'in 1. maddesinde TTK.'nun SPK. ile uygulanmayacağı hükümleri dışındaki hükümlerinin yürürlükte bulunduğu ve her iki kanunun birlikte uygulanacağı da ifade edilmiştir.

Gerek esas sermaye ve gerekse kayıtlı sermaye sisteminde yeniden değerlendirme değer artış fonundan ne şekilde sermaye artırımını yapılacağı değişik maddelerde ancak aynı cümlede ifade edilerek düzenlenmiştir²⁰. Her iki sistemde de, nakit karşılığı yapılan sermaye artırımlarında ön alım (rüçhan) haklarını kullanamayan pay sahiplerinin, yeniden değerlendirme fonu üzerindeki haklarının gözetilmesini sağlamak maksadıyla tebliğde şu hükme yer verilmiştir:

"Halka açık anonim ortaklıklar, yapacakları nakit karşılığı sermaye artırımlarında, 2791 ve 3094 sayılı kanunlara göre oluşturdukları yeniden değerlendirme değer artış fonu tükeninceye kadar, bu fonda yeni pay alma hakkı kullanmanın başlangıç tarihi itibarıyla mevcut tutardan, en az nakit karşılığı artıracakları sermaye kadar miktarı, sermayelerine ekleyerek, sermaye artırım tarihindeki mevcut pay sahiplerine bedelsiz olarak dağıtmak zorundadır.

Fondadaki miktar, sermaye artırımından önceki ödenmiş sermayenin %10'undan az ise sermayeye eklenmeyebilir" (m.10d/3-4, m.22/2-3).

Hemen belirtelim ki, bu tebliğ hükümleri, 3794 sayılı kanun ile SPK. m.15'e 4. ve 5. fıkralar olarak ilâve edilen:

"Temettü hesap dönemi sonu itibarıyla mevcut payların tümüne, bunların ihraç ve iktisap tarihleri dikkate alınmaksızın eşit olarak dağıtılır.

Halka açık anonim ortaklıkların sermaye artırımlarında, bedelsiz paylar artırım tarihindeki mevcut paylara dağıtılır" hükümlerini açıklamak için çıkarılmıştır.

¹⁸ Berzek (Durak), sh.45; Karayalçın II, 31.

¹⁹ RG., 14/7/1992, mük. S.21284 Hisse Senetlerinin Kurul Kaydına Alınmasına İlişkin Esaslar Tebliği. Bu tebliğ, söz konusu tebliğin 1. maddesine göre, 13/5/1992 tarihinde yürürlüğe giren 3794 Sayılı K. ile değişik 2499 Sayılı K.'un uygulanması ile ilgili olarak çıkarılmıştır.

²⁰ Yurtman (Demir), sh.73.

Müşterek tebliğin 4. maddesine göre pay senetlerini halka arz etmiş olan ya da ortak sayısı 100 (yüz)'den fazla olduğundan dolayı arz etmiş sayılan ortaklıklardan yeniden değerlendirme yapanların, değer artışını sermayelerine ekleyerek pay sahiplerine bedelsiz pay senetleri vermeleri Sermaye Piyasası Kurulu'nun iznine bağlı değildir. Sermaye artırımına gidildikten sonra sadece artırılan sermayeyi temsil eden pay senetlerinin Sermaye Piyasası Kurulu Kaydına alınması için başvurulması yeterlidir (Seri I, 13 no.'lu Tebliğ m.11).

Ancak, kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş anonim ortaklıklarda yönetim kurulunun yetkisi kayıtlı olan tavanla sınırlı olup, çıkarılmış sermayenin üzerinde sermaye artırımına gidilmek isteniyorsa, bu yönde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın iznine ihtiyaç duyulmaktadır²¹.

Ç. Nev'i Değişikliklerde ve Birleşmelerde

VUK. mük. m.298'de bilanço esasına göre defter tutan gelir vergisi mükelleflerinin de istedikleri takdirde yeniden değerlendirme yapabilecekleri düzenlenmiş, fakat kurumlar vergisi mükelleflerinin yeniden değerlendirme fonunu sermayelerine eklemeleri vergiye tabi tutulmadığı halde, gelir vergisi mükelleflerinin sermayelerine eklemeleri vergiye tabi tutulmuştur. Şu hale göre kanun koyucunun amacı, teşebbüslerin kurumsallaşmasını, yani sermaye şirketi haline dönüşmelerini teşvik etmektedir²².

Nevi değiştirme (bkz. TTK. m.152) ve birleşme (bkz. TTK. m.146-151, 451-453) durumlarında, yeniden değerlendirme değer artış fonunun sermaye artırımında kullanılması işleminde esas itibarıyla yukarıda anlatılan bilgilerin tümü geçerliliğini korumaktadır. Örneğin kolektif ve adi komandit ortaklıklarının, nev'i değiştirerek sermaye şirketine dönüşmeleri ihtimallerinde de, değer artış kazancı vergiye tabi olacak şekilde hesaplanmamakta ve vergilendirilmemektedir. Nev'i değiştiren kolektif ve komandit şirketlerin ortaklarının anonim şirketteki ortaklık hisselerini gösteren senetlerin nama yazılı olarak ihraç edilmeleri gerekmektedir²³.

²¹ Y. 11. HD. 9/11/1990 T. E.1990/6178, K.1990/7137 sayılı kararında, SPK. ile halka açık anonim ortaklıklar açısından, sermaye artırımının özel düzenlemeye bağlandığı ve kayıtlı sermayeye geçilmesi halinde TTK. hükümleri ile bağlı olmaksızın sermaye artırımının yapılabileceği anılan kanunun 12/2 maddesi ile açıkça hükme bağlandığına göre TTK. m.391 hükmünün uygulanmasının imkansız olduğu ve kanuna aykırı tebliğlerin de uygulanmayacağı yönünde hüküm tesis etmiştir. (Bkz., Yurtman (Demir), sh.107, dn.28).

²² Yurtman (Demir), sh.74.

²³ Yurtman (Demir), sh.74-75.

IV. Yeniden Değerleme Fonunun Esas Sermayeye Eklenmesi ile Oluşan Gratis (Bedelsiz) Paylara Hak Kazanma

A. Genel Olarak

İç kaynaklardan sermaye artırımını neticesi oluşan pay ve bunları temsil eden pay senetlerine İsviçre ve Alman Hukukları'nda "*Gratisaktie*", Amerikan Hukuku'nda "*Stock dividend*", İngiliz Hukuk Sistemi'nde ise "*Bonus*" adı verilmektedir²⁴.

Türk Hukuk Sistemi'nde ise bu pay senetlerini ifade etmek amacıyla doktrinimizde "bedelsiz hisse senedi"²⁵, "ödemesiz pay senedi"²⁶ "bedelsiz paylar"²⁷, "özvarlıktan kaynaklanan yeniden ödemesiz pay"²⁸, şeklinde değişik terimler kullanıldığı görülmektedir. SPK. m. 15/f.4'de ise "bedelsiz pay" teriminin tercih edildiğini görüyoruz. Ancak belirtmek gerekir ki, bu konuda bu ya da şu terimin tercih edilmesinin pratikte pek de önemi yoktur. Zira, yazarların bir çoğu da aynı kurum için birden fazla terimi kullanabilmektedirler.

Burada önemli olan nokta, bu payların hangi tarihteki pay sahiplerine verileceğinin hakkaniyete uygun olarak tespit edilmesidir. Gerçekten, TTK. 'nunda da bu yönde bir hüküm bulunmaması bu konudaki sorunu ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir²⁹.

B. Doktrindeki Görüşler

1. Fonun Bilançonun Pasifine Geçtiği Tarihteki (Yeniden Değerleme Anındaki) Pay Sahiplerinin Hakkı Olduğu Görüşü

Kanundaki düzenleme yetersizliği karşısında ortaya çıkan haksızlığı önlemek amacıyla bir kısım yazarlar bazı teorik temellere de dayandırmak suretiyle bedelsiz payların fonun bilanço pasifine geçirildiği tarihteki pay sahiplerine verilmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır.

Bu görüşe katılan yazarlardan **Ülgen'e** göre, "*...yukarıda açıklanan bedelsiz hisse senetleri ile yedek akçe ve/veya kâr arasındaki ilişki aynen bedelsiz hisse senetleri ile yeniden değerlendirme fonu arasında da mevcuttur ve bu yüzden söz konusu fonun sermayeye eklenmesi ile sermaye artırımında bedelsiz hisse senetleri VUK. sisteminde yeniden değerlendirme anında ortaklıkta pay sahibi olanlara verilir, sermaye*

²⁴ Bkz. Yıldız, sh.199.

²⁵ Arslanlı, Halil, Anonim Şirketler, C.I, Umumi Hükümler, 2. Bası, İstanbul 1959, sh.174, dn.139; Domaniç, sh.1016.

²⁶ Moroğlu, sh.184; Ansay, Tuğrul, Anonim Şirketler Hukuku, 6. Bası, Ankara 1982, sh.216.

²⁷ İmregün, sh.450; Ülgen, sh.361; Berzek (Durak), sh.61; Yasaman, Hamdi, Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul 1992, sh.204, 208.

²⁸ Tekinalp, (Poroy/Çamoğlu), sh.490. Yazar, gratis pay deyimini de kullanmaktadır.

²⁹ Karayalçın, I, sh.173; Tekinalp, sh.132.

artırımı yolu ile şirkete bilâhare dahil olan pay sahipleri ise herhangi bir mütalebede bulunamazlar..."³⁰.

Domaniç ise, "Tartışmaların çözümünde 2791 sayılı Kanun hükümlerine dayanılmalıdır. Evvela şirketin, fonlarından bedelsiz hisseleri 1982 yılında mevcut pay sahiplerine tahsis ve hasretmesi, değer artış fonu teşkilini ve bu fonun sermayeye dönüştürülmesini mümkün kılan 2791 sayılı Kanunla değişik VUK. Geçici 11. maddenin zorunlu bir gereğidir. Geçici 11. maddenin 4-b bendi "Sermayeye eklenen değer artışları ortaklar tarafından işletmeye ilâve edilmiş kıymetler olarak kabul edilir" hükmünü getirmiştir diyerek sonuç itibariyle bedelsiz pay alma hakkının yeniden değerlendirme anındaki ortaklık pay sahiplerine verilmesi gerektiğini ifade etmiştir³¹.

Karayalçın'a göre ise, "Yeniden değerlendirme fonu, şirketin bilançosunda yer aldığı tarihteki paylara aittir. Çünkü, VUK.'nunda 2791 sayılı Kanunla değiştirilen geçici 11. madde ile 1972-1982 dönemine ait yeniden değerlendirme yapılması ve bu yeniden değerlemenin 31/12/1982 tarihindeki envanter bilanço durumu göz önüne alınarak yapılması kabul edildiği için bu fon üzerinde 31/12/1982 tarihindeki payların, ortakların hakkı vardır. Aynı esas, Maliye Bakanlığı tebliğlerinde de kabul edilmiştir.

Ancak bu fon kısmen veya tamamen esas sermayeye katılması halinde, genel kurul bedelsiz pay senetleri verilmesine karar verebileceği gibi, yasalarda bir çözüm zorunlu kılınmamışsa- o tarihteki paylar için yeniden değerlendirme fonundan esas sermayeye katılan tutara tekabül edecek bedelsiz pay vererek;

-Esas sermayeye katılacak fon tutarına denk düşebilecek ve mevcut pay sahiplerinin artan değer üzerindeki hakkını koruyacak tutarda bir primle yeni hisse senedi çıkararak;

-Esas sermaye hem yeniden değerlendirme fonundan, hem de nakit karşılığı artırılırken karar tarihindeki pay sahiplerine rüçhan hakkı tanımakla yetinerek;

-Esas sermaye nakit karşılığı artırılırken karar tarihindeki payların fon üzerindeki haklarını açıkça saklı tutarak yeni ortaklar için ayrı bir pay senedi çıkarmak şeklindeki alternatiflerden birini seçebilir.

Fakat genel kurul tercihini, şirketin ve ortakların durumuyla birlikte, piyasa şartlarını da göz önüne alarak, dürüstlük kurallarına uygun olarak yapmalıdır. Genel kurul kararı aleyhine TTK. m.381'e dayanılarak iptal davası açılabilir"³².

Bununla birlikte yazarın, "genel kurul, yeniden değerlendirme fonu üzerinde bir karar vermeden esas sermayenin nakden artırılmasına karar vermişse bu genel kurul

³⁰ Ülgen, sh. 363 vd..

³¹ Domaniç, sh.1016-1019.

³² Karayalçın, I, sh.149 vd..

çoğunluğunun "rüçhan hakkını" kullanmakla yetinmeyi tercih ettiği anlamına gelebilir ve bu karar TTK. m.381'e dayanılarak açılacak dava sonucu iptal edilmediği takdirde yeni pay sahipleri de yeniden değerlendirme fonu üzerinde hak sahibi olurlar. Çünkü yeni pay için yatırım yapanlar şirketin o tarihteki mal varlığını değerlendirerek tercihlerini yapmışlardır"³³ demek suretiyle, görüşünü, bedelsiz (gratis) paylara; fonun bilançoya ilâve edildiği tarihteki payların değil esas sermayeye eklendiği tarihteki payların hak kazanacağı şekline dönüştürdüğü gözlemlenmektedir.

2. Fonun Sermayeye Eklendiği Tarihteki Pay Sahiplerinin Hakkı Olduğu Görüşü

Bu görüşteki yazarlara göre ise; bedelsiz payların mevcut paylara değil de, fonun bilançoya geçirildiği tarihteki paylara ait olması, ortaklığın anonim oluşu ve sermayenin de paylara bölünmüş olması ile uyum sağlamaz. Bu itibarla, payın verdiği haklardan, bu hakkın kullanıldığı tarihteki payların sahipleri faydalanmalıdır³⁴.

Hukukumuzda bu sorunla ilgili olarak ilk önce görüş beyan eden **Tekinalp**'e göre sorunun çözümünde vergi hukuku ilkelerinden değil ortaklıklar hukukuna hâkim olan ilkelerden faydalanmak gerekir ki³⁵, bizce de bu görüş yerinde ve bir haklı bir görüştür. Yazar'a göre anonim ortaklıklarda pay sahibi olan bütün hak sahipleri "pay"ın verdiği haklardan "pay"ın sahibi oldukları müddetçe yararlanabilmektedirler. Bu düşünceden hareketle Alman Hukuku'nda **Baumbach/Hueck**'ün³⁶ fikri ile paralel bir görüş beyan eden yazara göre, şirket özvarlığınca yapılan artırım neticesinde, o ana kadar ki pay yerine otomatik bir biçimde, yeni oluşan pay hakkı ile artmış olarak eski pay geçer. Diğer bir ifade ile, sermaye artırımının bu şekilde yapılması ihtimalinde, artırımın kesinlik kazanması ile eski pay yerine, eski pay + yeni (gratis) payları iktisap etme hakkı kendiliğinden geçmiştir. Burada adeta eski pay yenisine dönüşmektedir. Bu itibarla bu paylar, "yeniden değerlendirme fonunun sermayeye eklendiği tarihte" pay sahibi olanlara oransallık ilkesine göre verilir³⁷.

Aytaç, "kanımızca, yeniden değerlendirme fonundan kaynaklanan bedelsiz hisse senetleri, fonun sermayeye eklendiği tarihteki mevcut pay sahiplerine aittir. Meğer ki, esas sözleşme hükmü ile geleceğe yönelik bir sınırlama yapılmış olsun. Bu sonuç TTK.'nun anonim ortaklık hükümlerine ve genel düzenlemesine uygun düşecektir. Çünkü Türk Anonim Ortaklıklar Hukukunda, paydan doğan hakların payın halen

³³ Karayalçın, I, sh.155.

³⁴ Tekinalp, sh.136 vd.; Berzek (Durak), sh.66-67; Aytaç, sh.186; Yasaman, sh.206 vd.; İmregün, sh.450; Yurtman (Demir), sh.139; Yıldız, sh.208; Tekil, şirketler, sh.256 dn.11; Tekinalp, (Poroy/Çamoğlu), sh.490.

³⁵ Tekinalp, sh.129.

³⁶ Baumbach, Adolf/Alfred, Hueck, Aktiengesetz, Kurzkomentar, 13. völlig neubearbeitete Auflage, München 1968, § 186, Anm. 5.

³⁷ Tekinalp, sh.129 vd.; Tekinalp, (Poroy/Çamoğlu), sh.490-491.

*sahibi kişi dışında, belli bir tarihteki eski malike ait olacağını savunmak güçtür*³⁸ biçiminde görüşünü bildirmektedir.

İmregün de *"yeniden değerleme fonunun sermayeye eklenmesi suretiyle verilecek bedelsiz-özvarlık-payların, fonların sermayeye çevrildiği andaki paylara ve bu payların sahiplerine verilmesinin doğal ve hatta zorunlu olduğunu, zira o anda ortaklıkta mevcut fon üzerinde ortaklık malvarlığındaki payı oranında hakkı bulunanların o payların sahipleri olduğunu"*³⁹ ifade ederek bu görüşe katılmaktadır.

Pulaşlı da, bedelsiz (gratis) payları iktisap etme hakkının, "pay"a bağlı bir hak olduğunu, yeniden değerleme işlemi neticesinde değer artış fonunun sermayeye eklendiği tarihteki eski yeni pay farkı gözetilmeksizin oransallık prensibi gereğince tüm pay sahiplerine ait olduğunu belirterek bu fikre katılmıştır⁴⁰.

C. Yargıtay'ın Görüşü

Yargıtay'ın bu konudaki içtihadı henüz istikrara ulaşmış değildir. Yargıtay'ın ilk dönemdeki kararlarında, birinci düşünceye taraf olan yazarların gerekçelerine katıldığı ve bu yönde içtihat ettiği gözlemlenmektedir. Yüksek Mahkeme bu dönemde konuya dair vermiş olduğu bir kararında birinci görüş taraftarı yazarların düşüncelerine paralel bir sonuca ulaşmıştır. Gerçekten, Y.11. HD. 6/5/1986 tarihli kararında, yeniden değerleme suretiyle yapılan esas sermaye artırımlarında, bu işlemin karşılığında çıkarılacak bedelsiz payların, fonun sermayeye eklendiği tarihteki değer, bilançonun pasifine geğirme tarihindeki pay sahiplerine verilmesi gerektiği sonucuna varmıştır⁴¹.

Ancak Yüksek Mahkeme yukarıdaki içtihadını değerştirerek, 9/12/1990 tarihinde vermiş olduğu nispeten yeni bir kararında özetle ve -kanaatimizce yerinde olarak- *"...Gerek yeniden değerleme fonunun gerek taşınmaz satışından elde edilen gelirin sermayeye eklenmesi sonucu oluşan bedelsiz payların şirket GK'unca eski ve yeni farkı gözetilmeden, bu değerleri sermayeye katma tarihindeki tüm pay sahiplerine dağıtılması yasaya ve iyi niyet kurallarına uygundur"* şeklinde içtihadta bulunmuřtur⁴².

Böylece Yüksek Mahkeme vermiş olduğu bu kararla doktrindeki ikinci görüş taraftarı yazarların düşüncelerine paralel olarak, önceki kararından isabetli bir biçimde dönmüş olmaktadır⁴³.

³⁸ Aytaç, sh.46.

³⁹ İmregün, sh.450.

⁴⁰ Pulaşlı, sh.455.

⁴¹ Y.11. HD., 6/5/1986 T. E.1986/2121, K.1986/2704 sayılı kararı, (YKD. Ocak 1988, sh.60 vd.).

⁴² Y. 11. HD., 9/12/1990 T. E.1988/8925, K.1990/768 sayılı kararı, (YKD. Haziran 1990, sh.864 vd.).

⁴³ Bkz. Tekinlap, (Poroy/Çamoğlu), sh.491; Pulaşlı, sh.455.

D. Değerlendirme ve Kanaatimiz

Belirtmek gerekir ki, anonim ortaklıklarda yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımına ilişkin kanuni düzenlemelerin TTK.'nunda değil de VUK.'nunda düzenlenmiş olması keyfiyeti, anonim ortaklıklar hukukuna hâkim olan prensiplerin burada da uygulanmasını engellemez. Bu itibarla kanımızca da, bedelsiz (gratis) payları edinme hakkı, **paya** bağlı bir hak niteliğinde olduğundan dolayı, yeniden değer artış fonunun sermayeye eklendiği tarihteki bütün pay sahiplerine aittir ve bu bedelsiz paylar sermaye artırım tarihinde payı elinde bulunduranlara eski yeni farkı gözetilmeksizin oransallık ilkesi dikkate alınarak verilmelidir. Bu itibarla, Yargıtay 'ın ilk içtihadından dönmesi ve ikinci görüş taraftarlarına paralel bir karara ulaşmış olması kanımızca da isabetli olmuştur.

§ 2- YENİDEN DEĞERLEME SURETİYLE ESAS SERMAYE ARTIRIMININ GERÇEKLEŞTİRİLMESİ PROSEDÜRÜ

I. Esas Sermayenin Tamamının Ödenmiş Olması Şartının Aranmaması

Yeniden değerlendirme fonunun sermayeye eklenmesi, esas itibariyle TTK.'nun sermayenin artırılması hükümlerine göre yapılır. Ancak, Maliye ve Ticaret Bakanlıkları'nın müşterek tebliği, bu halde TTK. m.391'in öngördüğü esas sermayenin ödenmesi şartının yerine getirilmesinin gerekli olmadığını hükme bağlamıştır (Tebliğ m.4). Ayrıca söz konusu tebliğ ile, yabancı ortaklı anonim ortaklıklarından, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu hükümleri gereğince faaliyet icra edenlerin Hazine Müsteşarlığı'na bağlı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden, Petrol Kanunu ve diğer mevzuat hükümlerine göre faaliyet gösterenlerin ise, Maliye Bakanlığı'ndan izin almaları gerektiği öngörülmüştür (Tebliğ m.5).

Bununla birlikte yukarıda da belirttiğimiz üzere, VUK. m.298 b.5 hükmü bankalara ilişkin özel düzenleme öngörmüş bulunmaktadır¹. Müşterek Tebliğ m.7 hükmünde bankalar bakımından VUK.'nun geçici m. 11 b.5 hükmüne yollamada bulunulmuştu. Ancak 3332 sayılı kanunla geçici 11. madde ilga edilerek, bunun yerine mükerrer 298. madde kabul edilmiştir. Bu itibarla, yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımında bulunacak bankalar nakit karşılığını da pay senedi çıkarmalı ve taahhüt edilen pay bedellerinin de tamamen ödenmesi gerekmektedir. Zira, **Teoman**'ın da haklı olarak ifade ettiği gibi, Müşterek Tebliğ'in 7. maddesi, genel hüküm niteliği karakterinde olan 4. maddesine oranla özel hüküm niteliğine hâizdir. Şu hale göre, özel hüküm niteliğinde olan m. 7 hükmü, genel hüküm niteliğinde olan m. 4. hükmüne tercih edilecek ve yeniden değerlendirme fonunu sermayelerine eklemek suretiyle sermaye

¹ Bak. yuk. § 1, II-B.

artırımına gitmek isteyen banka anonim ortaklıkları nakdi sermaye taahhütlerini tahsil etmeden sermaye artırımına gidemeyeceklerdir².

II. Yönetim Kurulu Tarafından Esas Sözleşme Değişiklik Metninin Hazırlanması

Yeniden değerlendirme suretiyle yapılan esas sermaye artırımı, iç kaynaklardan esas sermaye artırımı niteliğinde olup, sonuç itibarıyla de bir esas sözleşme değişikliği niteliğini hâiz olduğu için, yönetim kurulu tarafından esas sözleşme değişiklik metninin hazırlanması gerekmektedir (TTK. m.317,386)³.

Yönetim kurulu esas sözleşme değişiklik metnini ortaklığın mali durumunu ve ekonomik gelişmeleri dikkate alarak hazırlar. TTK. hükümlerine göre yönetim kurulunun kararında iç kaynaklardan sermaye artırımına gidilmesinin gerekçelerin ifade etmesi mecburiyeti bulunmamaktadır. Halbuki halka açık anonim ortaklıklardan, esas sermaye sistemini tercih edenlerin yönetim kurulu kararlarında bu yöndeki gerekçelerini de belirtmeleri gerekmektedir. Zira, SPK. Seri I, 13 no.'lu tebliğinin⁴ 22. maddesi gereğince "*Yönetim kurulu, gerekçeli olarak sermaye artırım kararını alarak, esas sözleşmenin sermaye maddesinin değişikliğini içeren madde tadil tasarısını hazırlar*". Kayıtlı sermaye sisteminin tercih edildiği hallerde sermaye artırımına gitme yetkisi tümüyle yönetim kuruluna devredilmiştir (Tebliğ m.10/f.1). Ancak bu sistemde de değişik metin yönetim kurulu tarafından hazırlanacak ve yönetim kurulu kararında sermaye artırımına gitme gerekçesi ifade edilecektir⁵.

III. Bakanlıktan İzin Alınması

İç kaynaklardan esas sermaye artırımı, ortaklık esas sözleşmesinin değiştirilmesini gerekli kıldığına göre, bunun için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan izin alınması gerekmektedir (TTK. m.386). Yönetim kurulu hazırladığı izin dilekçesine beş nüsha tasarı ile birlikte yeniden değerlendirme fonunun mevcudiyetini gösterir belgeleri de eklemelidir. Değişiklik metni teklifinin aksine, esas sözleşmede bu yönde bir hüküm olmadıkça, ortaklığı temsile yetkili yönetim kurulu üyelerinden ikisinin imzası yeterli olup, bütün yönetim kurulu üyelerinin imzalaması ve imzaların noterce tasdiki gerekli değildir⁶. Hemen belirtelim ki, mevcut sermayenin tümünün ödendiğini gösterir noter belgesine ihtiyaç duyulmamaktadır⁷. Oysa, dış kaynaklardan esas

² Teoman, Ömer, Yeniden Değerleme Fonunu Esas Sermayeye Ekleyen Bankalar TTK. m. 391'e Tabii midir? Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Mayıs 1985, sh.11; Berzek (Durak), sh.43, 56; Yurtman (Demir), sh.72.

³ Moroğlu, sh.178; Yurtman (Demir), sh.103.

⁴ Bak. RG., 11/7/1992, S.21284.

⁵ Yurtman (Demir), sh.104.

⁶ Moroğlu, sh.39. Ayrıca bkz. Y.TD. 10/3/1959 T. ve E.1959/725, K.1959/721 sayılı kararı, (Doğanay, İsmail, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.II, Ankara 1981, sh.379).

⁷ Domaniç, sh.990; Berzek (Durak), sh.48; Yurtman (Demir), sh.103.

sermaye artırımında, yukarıdaki beş nüsha tasarı ile birlikte sermayenin tamamının ödendiğini gösterir noter senedinin de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na sunulması gerekmektedir⁸.

IV. Genel Kurul Kararı

A. Genel Olarak

Esas sözleşme değişikliğini gerektiren yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımında, TTK. m. 388 hükmü gereği bu yönde bir genel kurul kararı şarttır. Genel Kurul esas itibarıyla dış kaynaklardan esas sermaye artırımını için öngörülen şartlar çerçevesinde toplanmalıdır⁹.

B. Genel Kurulun Toplantı ve Karar Nisabı

Anonim ortaklık esas sözleşme değişikliklerinde, genel kurul ağırlaştırılmış nisaplarla toplanmak ve karar almak durumundadır¹⁰. Yeniden değerlendirme işlemi ile esas sermaye artırımında da, yönetim kurulunca hazırlanan esas sözleşme değişiklik teklifine Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca izin verildikten sonra genel kurul, TTK. m. 388/f.3 ve 4 ile belirtilen toplantı ve karar nisapları ile esas sermayenin artırılmasına karar verir. TTK. m. 388/f.3,4 ile¹¹ ifade edilen nisaplar esas sözleşme değişikliği için gerekli olan ağırlaştırılmış nisaplardır¹². TTK. m.388 hükmüne göre;

"Şirketin tabiyetini değiştirmek veya pay sahiplerinin taahhütlerini artırmak hususundaki kararlar için, bütün pay sahiplerinin ittifakı şarttır.

Şirketin mevzuu veya nev'inin değiştirilmesine taalluk eden umumi heyet toplantılarında şirket sermayesinin en az üçte ikisine malik olan pay sahiplerinin veya temsilcilerinin hazır bulunmaları şarttır. İlk toplantıda sermayenin üçte ikisi temsil edilemediği takdirde, idare meclisi idare heyetini usulüne uygun olarak ikinci defa toplantıya çağırabilir. İkinci toplantının yapılabilmesi için, esas sermayenin yarısına malik olan pay sahipleri veya temsilcilerinin hazır bulunması gerekir.

*Birinci ve ikinci fıkrada yazılı hususlar dışındaki değişiklikler için yapılacak umumi heyet toplantılarında şirket sermayesinin **en az yarısına** malik olan pay sahiplerinin veya temsilcilerinin hazır bulunmaları gerekir. İlk toplantıda bu nisap hasil olmadığı takdirde, 368 nci maddeye uyulmak suretiyle en geç bir ay içinde ikinci*

⁸ İmregün, sh.444. Ayrıca bkz. Tekinalp, (Poroy/Çamoğlu), sh.658.

⁹ Moroğlu, sh.179, 198.

¹⁰ Berzek (Durak), sh.50.

¹¹ TTK. m. 388 hükmü, 3585 sayılı kanunun 1. maddesi ile revize edilmiştir. Bkz. RG., 4/7/1989, S.20215.

¹² Arslanlı, Halil, Anonim Şirketler II-III, Anonim şirketin Organizasyonu ve Tahviller, İstanbul 1960, sh.34; Tekinalp (Poroy/Çamoğlu), sh. 361; Berzek (Durak), sh.50; Ansay, sh.187; Yurtman (Demir), sh.108.

*bir toplantı yapılabilir. İkinci toplantıda müzakere yapılabilme için şirket sermayesinin **en az üçte birine** malik olan pay sahiplerinin veya temsilcilerinin hazır bulunması yeterlidir.*

*İkinci ve **üçüncü** fıkralara göre toplanan umumi heyetin kararları **mevcut reylerin ekseriyeti** ile verilir".*

Gördüğümüz gibi, 3585 sayılı kanunla değiştirilmiş TTK. m.388 hükmünde, önceki düzenlemeden farklı olarak genel kurulun toplantı ve karar nisapları yumuşatılmış, üçüncü toplantı ise kaldırılmıştır.

Bu şekilde esas sermaye artırımına karar vermeye yetkili olan organ genel kuruldur ve bu yetkisini esas sözleşme ya da bir genel kurul kararı ile başkaca bir organa devredemez¹³. Bu kabilden bir devir sonucunu doğuran esas sözleşme hükmünün ya da genel kurul kararının müeyyidesi mutlak hükümsüzlüktür¹⁴. Şu kadar ki, kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş olan anonim ortaklıklarda yönetim kurulu kayıtlı sermaye tavanına kadar artırma yetkisine sahiptir ve bu yetki yönetim kuruluna kanun tarafından verilmiş olduğu için yetki devrinden söz edilemez (SPK. m. 12).

Yeniden değerlendirme işlemi ile esas sermaye artırımını, Bakanlık izni alınmış ve kurul gündeminde yer almış olmak koşulu ile, genel kurulun olağan toplantısında kararlaştırılabileceği gibi, genel kurulun bu amaçla olağanüstü toplantıya çağırılması da mümkündür¹⁵ (karş. TTK. m.364/f.1,3). Genel kurul toplantıya prensip itibariyle yönetim kurulu tarafından (TTK. m.365), şayet koşulları gerçekleşmiş ise (bkz. TTK. m.353 b.8, m.355) denetçiler tarafından çağrılır. TTK. m.366-367. maddeleri dairesinde sermayenin 1/10'unu elinde bulunduran azınlığın da genel kurulu toplantıya davet etmesi ihtimal dahilindedir. Genel kurul TTK. 368 ve 386. maddeleri gereğince ilan ve tebligat koşullarına riayet edilerek toplantıya çağrılmalıdır. Bakanlıktan izin alınmış metin genel kurulca aynen kabul edilebileceği gibi, bunda değişikliğe de gidebilir ancak, bu şekil bir değişiklik yapıldığı takdirde, değiştirilerek kabul edilmiş metnin izin onay için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İl Müdürlüğü'ne sunulması gerekir¹⁶.

Banka anonim ortaklıklarında da yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımında, toplantı ve karar nisapları yukarıda ifade edilen TTK. hükümlerine tabidir. Bununla birlikte, Bank. K. m.20/f.1 "*64. madde uyarınca, banka sermayesinin artırılmasında Bakanlıkça zorunluluk olduğu bildirilen hallerde, genel kurulların sermaye artırımını konusundaki kararları sermayeyi temsil eden toplam oyların %51'i ile alınabilir*" hükmünü içermektedir. Şu halde, Bakanlık tarafından sermayenin artırılmasının zorunlu olduğunun bildirildiği durumlarda, iç kaynaklardan esas sermaye artırımını niteliğinde olan yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımında bulunan

¹³ Arslanlı, sh.9; Moroğlu, sh.41; Yurtman (Demir), sh.108.

¹⁴ Moroğlu, sh.41.

¹⁵ Moroğlu, sh.41-42.

¹⁶ Yurtman (Demir), sh.109.

bankalar, sermayeyi temsil eden oyların en az %51'i (yüzde elli bir) ile buna karar vermek durumundadırlar¹⁷.

C. Genel Kurul Toplantısından Sonra Uyulması Zorunlu Olmayan Şartlar

1. Özel Kategorî (İmtiyazlı) Pay Sahipleri Kurulu Kararı

Anonim şirket esas sermaye artırımlarında, TTK. m.391 hükmü uyarınca, sahiplerine farklı haklar sağlayan imtiyazlı paylar mevcut ise genel kurulun sermaye artırımı kararından başka bu pay sahiplerinin de ayrı bir toplantı yaparak (3595 sayılı kanun ile değişik TTK. m.389) sermaye artırımı kararını onamaları gerekmektedir. Ancak hemen belirtelim ki, bu hüküm, imtiyazlı pay sahiplerinin haklarının sermaye artırımı hallerinde mutlak surette ihlal edileceği faraziyesi ile sevk edilmiştir. O halde esas sermaye artırımı imtiyazlı pay sahiplerinin haklarını ihlâl edici mahiyette değil ise, bu pay sahiplerinin ayrıca toplanıp sermaye artırımı kararını onamalarına gerek olmamalıdır.

Doktrinde de ifade edildiği gibi, iç kaynaklardan yapılan sermaye artırımlarında imtiyazlı pay sahiplerinin artırma kararını onamalarına gerek yoktur¹⁸. Yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımı da bir iç kaynaklardan esas sermaye artırımı niteliğini hâiz olduğuna göre ve artırım sonucu ortaklara bedelsiz paylar verileceği dikkate alındığında bu yolla yapılan esas sermaye artırımlarında imtiyazlı pay sahiplerinin kararına ihtiyaç olmadığı sonucuna varılmalıdır. Zira, böyle bir durumun imtiyazlı pay sahiplerinin imtiyaz haklarını ihlâl etmediği ortadadır.

2. Ortaklık Taahhütnamesi ve Nakit Sermayenin Dörtte Birinin Ödenmesi

Yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımının niteliğindeki farklılık, dış kaynaklardan esas sermaye artırımında aranan, pay sahiplerinin iştirak taahhüdünde bulunması şartını gereksiz kılmaktadır. Çünkü bu yolla yapılan artırımda, ortaklıkta zaten mevcut bulunan değerlerin esas sermayeye eklenmesi söz konusudur. Doğal olarak, artırmaya konu teşkil eden miktarın 1/4'ünün bir bankaya bloke edilmesi de söz konusu olmamalıdır¹⁹.

3. Rüşhan Haklarının Kullanılması

Yeniden değerlendirme fonunun sermayeye eklenmesi ile gerçekleştirilen esas sermaye artırımlarında bedelsiz pay ve bunları temsil eden pay senetleri alma hakkı, TTK. m.394 anlamında bir rüşhan (önalım) hakkı değildir. Zira bu hak sınırlandırılmaz ve sahibi bedelsiz payları alma hakkından mahrum bırakılamaz.

¹⁷ Bak. Teoman, Ömer, Bankaların Zorunlu Sermaye Artırımında Uygulanacak Yetersayı Kuralı, İktisat Maliye Dergisi, C.XXXI, S.11, Şubat 1985, sh.470-474; Berzek (Durak), sh.51.

¹⁸ İmregün, sh.447; Berzek (Durak), sh.52-53.

¹⁹ Moroğlu, sh.180; İmregün, sh.449, 453.

Kanımızca bedelsiz pay alma hakkı müktesep hak²⁰ niteliğini hâizdir. Bu itibarla bu hak, esas sözleşme hükümleri ya da genel kurul kararı ile ortadan kaldırılamaz. Sermaye artırımının kesinlik kazanmasıyla eski pay kendiliğinden artmış olarak yenisine dönüşmektedir²¹.

V. Mahkemenin Onayı

Müşterek Tebliğ'in 3. maddesi gereğince, yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımında bulunan anonim ortaklıkların sermaye artırımı yönündeki kararları Asliye (Ticaret) Mahkemesi tarafından onaylanmalıdır. Bununla birlikte, halka açık anonim ortaklıklardan, kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş olanları ise, yönetim kurulunun sermaye artırımına ilişkin karar ve tebliğde belirtilen belgelerle (bkz. Tebliğ, m.11) Sermaye Piyasası Kurulu'na başvurup bu kurulun onayını aldıktan sonra, Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilân edilmek suretiyle sermaye artırımı gerçekleştirilir. Bu itibarla, kayıtlı sermaye sistemini tercih eden anonim ortaklıklar bakımından bu şekilde yaptıkları esas sermaye artırımlarında, hukuken mahkemenin onayına ihtiyaç duyulmamaktadır²².

VI. Tescil ve İlân

Yeniden değerlendirme suretiyle esas sermaye artırımında bulunan anonim ortaklıkların esas sermaye artırımlarının tescil ve ilân edilmesi gereği Müşterek Tebliğ'in 3. maddesinde açıkça ifade edilmiştir. Kayıtlı sermaye sistemine tabi anonim ortaklıklardan fondan sermaye artırımı sonucunda kayıtlı sermayenin üst sınırı aşılmamış olursa sermayeye eklenen tutarın Ticaret Sicili'ne tescil ve Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilânı için Sermaye Piyasası Kurulu'nca ortaklığa belge verilir. Kayıtlı sermayenin üst sınırı (tavanı) aşılması durumunda ise ulaşılan meblağ yeni kayıtlı sermaye tavanı olarak işlem görür ve bu tutarın da Ticaret Sicili'ne tescil ve Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilânı için Sermaye Piyasası Kurulu'nca ortaklığa belge verilir.

Tescil için ortaklığın kayıtlı olduğu yer Ticaret Sicil Memurluğu yetkilidir. Sicile tescil için başvuru yapılacak dilekçeye, mahkemenin onama kararı, ortaklık esas sözleşmesinin sermayeye ilişkin maddesinin eski ve genel kurulun onayından geçmiş değişik yeni metni, sermaye artırımına ilişkin genel kurul kararı raprt edilmelidir.

Tescilin buradaki hükmü kurucudur (ihdasidir). Zira, sermaye artırımı Ticaret Siciline tescil edilmekle tamamlanmış olur. Bu itibarla, gerek iç ilişkide ve gerekse dış ilişkide esas sermaye artırımını işleminin hüküm doğurabilmesi için Ticaret Siciline tescil işleminin de tamamlanmış olması gerekmektedir²³. Sermaye artırımının Türkiye

²⁰ Kavram hakkında geniş bilgi edinmek için bkz. Tekinalp, (Poroy/Çamoğlu), sh.449 vd..

²¹ Moroğlu, sh.111; Tekinalp, (Poroy/Çamoğlu), sh.490. Ayrıca bkz. Pulaşlı, sh.455.

²² Berzek (Durak), sh.58.

²³ Moroğlu, sh.80-81; Berzek (Durak), sh.54; Yurtman (Demir), sh.114-115.

Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilân edilmesi de şart koşulmakla birlikte (TTK. m.390) ilânın buradaki etkisi, kurucu değil açıklayıcı niteliğe hâizdir²⁴.

SONUÇ

Günümüz ekonomisinde, malların satın alım değerindeki ani yükselişler karşısında anonim ortaklıkların bilançoları ve mali tabloları gerçek ekonomik ve mali durumu gösteremez hale gelmişlerdir. Doğal olarak bu da, anonim ortaklık bilançolarının kamuyu aydınlatma ve gerçeklik ilkelerine aykırı bir durum oluşturmaktadır. Ortaklık bilançolarını inceleyen üçüncü kişiler ya da ortaklık idarecileri bilançolardaki gerçekliği yansıtmayan bu değerler karşısında yanılgıya düşebileceklerdir.

Anonim ortaklıklar hızla yükselen enflasyon ve ard arda gelen devalüasyonlar karşısında, bilançolarındaki değerleri günün gerçek değerleri ile paralel hale getirmeyi amaçlamaktadırlar. Zira, enflasyon ve devalüasyon, işletme sermayesinde genel olarak kayba sebep olur ve işletmeyi reel olmayan kâr dağıtımına sevk edebilir. Bundan dolayı özellikle enflasyon dönemlerinde anonim ortaklığın, sermaye mevcudunu korumasının yanı sıra, fiktif kâr dağıtımını ve gereksiz vergiler ödenmesini önleyecek tedbirler alması gerekmektedir.

Anonim ortaklıkların bilançolarındaki amortismanına tabi ekonomik değerlerini, günün satın alım değerlerine denkleştirmelerini sağlamak amacıyla VUK.'da 3094 sayılı kanun ile yeniden değerlendirme kurumuna süreklilik kazandırılmıştır. Bunun yanı sıra, 3332 sayılı kanun ile de "*yeniden değerlendirme*" başlığı altında 298. madde VUK.nunda sürekli olarak yerini almış ve geçici 11. madde yürürlükten kaldırılmıştır.

Yeniden değerlendirme işleminde, sabit değerler arasındaki yeni ve eski net bilanço aktif değerleri arasındaki fark, yeniden değerlendirme fonunu teşkil etmekte ve bu fon anonim ortaklık tarafından gerçekleştirilen bir kâr dağıtımını olmadığından vergiden muaf tutulmaktadır. Bununla birlikte, fondan çıkarılarak başka bir hesaba nakledilen ya da sermayeye eklenmeyen değer artışları vergilendirilmektedir. Çünkü, anonim ortaklık bunları bir çeşit kendi kazanmış olduğu kâr gibi kullanmaktadır.

Yeniden değerlemenin Türkiye ekonomisine kazandıracak katkıları oldukça çeşitlidir. Her şeyden önce ortaklık sermayesi artacak ve reel değerlerine ulaşacaktır. Bu her ne kadar farazi bir artış gibi görünse de, yeni pay senetleri ve tahviller ihraç etme imkânı sağlamış olduğu için piyasanın hareketlenmesine, tasarruf sahiplerinin de

²⁴ YTD. 29/1/1959 T. E.1959/157, K.1959/295 sayılı kararında, esas sözleşme değişikliğine ilişkin kararın tescil ve ilân edilmedikçe hüküm doğurmayacağını kabul etmiştir. Karar için bkz., İmregün, sh.442, dn.16. Yargıtay'ın bu kararına ilân açısından katılmak bize mümkün görünmemektedir. Zira ilânın buradaki etkisi tamamen açıklayıcı karakterdedir.

bu hareketlenmelerden faydalanmasını temin edecektir. Bu yüzden yeniden değerleme oranlarının günün Şartlarını yansıtır oranlar olmasına zen gösterilmelidir.

Yeniden değerleme, işletme bilançolarını açıklığa kavuŐturarak mukayese etme imkanı sağlayarak işletmelerin öz sermayelerini vergiden muaf tutmak suretiyle homojen mali tablolar gerçekleŐtirmekte ve bunun sayesinde de anonim ortaklıkların sağlıklı bir zeminde daha reel ve verimli bir Şekilde çalıŐmalarını ve milli ekonomimizin de geliŐmesine yardımcı olmaktadır.

Son olarak Őunu da ifade edelim ki, yeniden değerleme suretiyle oluşan fonlar sermayeye eklenerak pay sahiplerine gratis (bedelsiz) pay senedi verilecek ise, bu bedelsiz payların fonun sermayeye eklendiği andaki paylara ve bu payların sahiplerine verilmesi gerekir. Zira, o anda ortaklıkta mevcut fon üzerinde, ortaklık malvarlığındaki payları oranında hakkı bulunan kişiler, o payların sahipleridir. Ayrıca, bedelsiz payları edinme hakkının "**pay**"a bağlı bir hak olduğunu düŐündüęümüzde de kolaylıkla aynı sonuca ulaŐabiliriz. Esasen halka açık anonim ortaklıklar açısından bu sorun kanun hükmü ile çözüme kavuŐturulmuŐtur. Gerçekten SPK. m.15/f.4 hükmüne göre sermaye artırımlarında verilecek bedelsiz paylar, artırım tarihindeki var olan paylara verilir.